

ПРОТИВТЕРОРИСТИЧКА БЕЗБЕДНОСНА ПРОЦЕНА

Зоран Драгишић, Кристина Радојевић и Горан Самојловски
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Савремени тероризам представља вишезначан и контроверзан појам, оптерећен политичком инструментализацијом, због чега је веома тешко пронаћи научно утемељен оквир за његову анализу. Проналажење научно утемељеног оквира за анализу и процену терористичке претње помогло би да се тероризам боље разуме, да се међу актерима у противтерористичкој борби успостави сагласност око основних димензија ове појаве, чиме би се борба против тероризма на свим нивоима учинила знатно делотворнијом. У овом раду тероризам се анализира као друштвена и историјска појава, као стратегија насилне политичке борбе и као конкретан акт насиља.

Кључне речи: *безбедносна процена, тероризам, стратегија националне безбедности*

Увод

Безбедносна процена представља први и основни корак у планирању безбедносних мера и постављању организационе структуре која треба да спроведе прописане безбедносне мере и поступке. Безбедносна процена треба да одговори на следећа питања: који су главни безбедносни изазови, ризици и претње заједници или организацији која је предмет заштите; каква је природа конкретних безбедносних изазова, ризика и претњи и како би се они могли испољити у процењиваном временском периоду; ко су носиоци безбедносног угрожавања, ко су њихови савезници, а ко противници; какве су наше политичке, кадровске, организационе, техничко-технолошке и финансијске могућности да се супротставимо угрожавању?

Одговори на ова питања дају слику безбедносне ситуације и указују на главне безбедносне проблеме, због чијег решења се прописују безбедносне мере и процедуре и доносе безбедносни планови. Од квалитета безбедносне процене зависи квалитет целокупног система безбедности, јер је она основни путоказ за обликовање организације и за све остале мере које се касније предузимају. Нису ретки случајеви у историји када су многи гломазни, снажни и скупи системи безбедности пропадали због лоших безбедносних процена. Таква грешка увек је имала фаталне последице по друштва или организације које су такви системи безбедности требало да штите. Познат је пример чувене Мажино линије која је требало да заштити Француску од напада Немачке у Другом светском рату или погрешне процене Стратегије ОНО и ДСЗ у погледу главних безбедносних претњи бившој СФРЈ, као и безброј других. Изради безбедносне процене треба приступити са максималном пажњом, јер грешке које се том приликом учине тешко се исправљају (Драгишић, 2007).

Безбедносне процене можемо поделити према више критеријума. Према врсти организације на коју се односе оне могу бити јавне или приватне. Према домашају безбедносне процене могу бити опште, посебне и *ad hoc* процене. Опште јавне безбедносне процене односе се на укупну процену стања безбедности на једном подручју у одређеном времену, а према територији на коју се односе могу се поделити на међународне (глобалне), регионалне и националне. Општа приватна безбедносна процена односи се на укупно безбедносно стање референтног објекта који се штити.

Опште јавне безбедносне процене доносе политички, међународни или национални органи. Опште националне безбедносне процене најчешће су интегрални део стратегијско-доктринарних докумената које доноси највиша државна власт, најчешће парламент. Стратегије националне безбедности имају обавезујући карактер за све нивое јавног безбедносног менаџмента, а безбедносне процене које се налазе у тим документима представљају полазну основу за израду посебних безбедносних процена и свих планских одлука из области безбедности.

Стратегија националне безбедности, свакако, представља основни документ на основу којег већина савремених држава конституише своје системе безбедности. Око садржаја овог документа, његовог места и улоге у хијерархији правних и доктринарних докумената постоје бројна неслагања, међу домаћим и страним ауторима, који се баве питањима националне безбедности, али и националним стратегијама.¹

Тако Митар Ковач наводи да се стратегија националне безбедности често меша са стратегијом државе, мада се ради о категоријалним појмовима различитог нивоа општости. Државе које су теоријски успеле да нађу додирна подручја између садржаја тих појмова успеле су да јасно – програмски, структурно и функционално разграниче подручја стварности на које се односе (Ковач, 2003). Функције државе које се непосредно рефлектују на безбедност, у практичном погледу представљају саставни део стратегије националне безбедности (Ковач, 2003).

Слична гледишта, која стратегију националне безбедности посматрају као део шире државне стратегије, представљају доминантан став и међу европским теоретичарима. Тако, француски теоретичар стратегија Андре Бофр, говори о *тоталној стратегији* коју лоцира на врху стратегија после којих долази политика.²

Јасно је да Стратегија националне безбедности није, нити може бити, изолован документ који није у вези са хијерархијски вишим документима, у које би могли сврстати „државне“, „националне“ или „тоталне“ стратегије, а које Стратегија националне безбедности конкретизује у делу који се односи на безбедност, и хијерархијски нижим стратегијским и доктринарним документима, као што су стратегије одбране, војне стратегије, војне доктрине, стратегије за борбу против криминала и сличне стратегије и доктрине које се односе на посебна питања достизања и очувања националне безбедности.

Сам појам стратегија националне безбедности може се дефинисати као „... целовит и релативно трајан програм, чијом реализацијом треба да се оствари спољна и унутрашња безбедност државе, у миру и рату, кроз ефикасно решавање безбед-

¹ Око постојања или непостојања српске националне стратегије постоје бројне расправе међу домаћим теоретичарима и политичарима. Као веома илустративну расправу на ту тему препоручујемо текст Зорана Петровића Пироћанца: „Полегомена: Тезе о Србији и српској стратегији“ објављен у Српској политичкој мисли број 4 из 2008. године.

² Наведено према: Зоран Петровић Пироћанац, исто дело, стр. 103.

носних изазова, ризика и претњи, ради заштите слобода, имовинске сигурности, права грађана и демократских тековина (Ковач, 2003)".

Наведена дефиниција објашњава основне функције Стратегије националне безбедности као програмског документа. Међутим, за конституисање система националне безбедности, као инструмента којим се држава служи ради постизања и очувања националне безбедности, Стратегија националне безбедности представља *безбедносну процену и то општу јавну безбедносну процену*.³

Стратегијом националне безбедности процењују се безбедносни изазови, ризици и претње Републици Србији, њихови носиоци и могући облици испољавања. На основу тако дефинисаних изазова, ризика и претњи, могуће је одредити мере за супротстављање процењеним ризицима и њиховим носиоцима, као и дефинисање политике безбедности Републике Србије. Међутим, од основног безбедносног концепта, односно безбедносне парадигме која је владајућа у једној држави, зависиће које ће се друштвене и природне појаве наћи на листи безбедносних изазова, ризика и претњи и, следствено томе, у фокусу интересовања државних органа и других организација које творе институционални део система националне безбедности.

Функција стратегије националне безбедности као безбедносне процене, представља, са аспекта функционисања система националне безбедности, њену најважнију функцију. Уколико је процена безбедносних изазова, ризика и претњи погрешна, целокупан систем националне безбедности биће погрешно постављен, а безбедносне мере и активности које тај систем предузима биће нефункционалне и усмерене на решавање безбедносних проблема који не постоје или су за већину становништва ирелевантни.

Тероризам се наводи као веома значајан безбедносни ризик, изазов и претња. Стратегија третира тероризам на следећи начин: „Тероризам је један од највећих ризика и претњи за глобалну, регионалну и националну безбедност. У условима глобалног тероризма, Република Србија може бити мета терористичког деловања, како непосредно тако и коришћењем њене територије за припрему и извођење терористичких акција у другим земљама. Са становишта безбедносних ризика и претњи са којима се суочава Република Србија, посебно је значајна веза тероризма са свим облицима организованог, транснационалног и прекограничног криминала.“

Савремени тероризам је глобалан по свом обиму, а повезан је и са насилним верским екстремизмом. Сматрамо да је Република Србија угрожена тероризмом много више него што се то може закључити из ставова Стратегије. Писци Стратегије наводе могућност да територија Србије буде коришћена као база за терористичке нападе на друге државе, што може бити извор великих проблема, али се могућност да Република Србија буде мета терористичких напада види само у контексту глобалног тероризма, што је по нашем мишљењу исувише оптимистичка процена. Јасно је да би међународна терористичка мрежа могла напасти Србију из више разлога, али не треба потценити капацитете албанских терористичких група да у случају лошег развоја међународне ситуације по њих у вези са признавањем независности Косова, отпочну терористичке нападе у Србији ради изнуђивања призна-

³ О појму, значају и врстама безбедносних процена видети шире: З. Драгишић: Безбедносни менаџмент, Службени гласник, Београд, 2007.

ња независности од стране српских власти.⁴ Поред тога, проблеми који могу настати поводом уставног редефинисања Босне и Херцеговине такође могу изазвати терористичке нападе на Србију, чији би актери биле терористичке организације које су у овом тренутку присутне у нашем региону. На срећу, могућност да дође до терористичких аката у вези са ситуацијом у БиХ за сада је само теоријска.

Посебне безбедносне процене доносе се за одређене области рада или одређене уже територије. Посебне јавне безбедносне процене доносе поједина министарства, за ресоре који су им поверени или за само једну област из ресора. Рецимо, министарство унутрашњих послова доноси безбедносне процене за све области које се налазе у надлежности тог министарства. Посебне безбедносне процене могу се односити само на стање безбедности јавног саобраћаја, криминалитет или поједина кривична дела, на стање безбедности у заштити од пожара и сл. Посебна јавна безбедносна процена може се односити и на поједине територијалне области државе. Посебне приватне безбедносне процене односе се на одређене области рада организације која се штити. Противтерористичка безбедносна процена је по свом карактеру *посебна јавна безбедносна процена*, јер третира само један безбедносни проблем који по свом утицају захвата целокупну територију Републике Србије. Противтерористичку безбедносну процену треба да донесе Министарство унутрашњих послова, Министарство одбране и Безбедносно-информативна агенција, свако из свог домена, док би на предлог Савета за националну безбедност такву процену требало да усвоји Влада Републике Србије. Поред тога, оваква процена може бити донета и за уже територијалне области, с обзиром на њихову посебну угроженост деловањем локалних терористичких група. Такве примере у Србији налазимо у Санџаку и на подручју три општине на југу Србије које су настањене албанским становништвом.

Ад хок безбедносне процене односе се на поједине конкретне догађаје. Најчешће их доносе нижи руководиоци, и то су, на пример, процене које доноси полицијски старешина у вези са обезбеђењем неког скупа, хапшењем неког лица за које се претпоставља да може бити опасно и сл. Овакве безбедносне процене доносе се и у случају изненадног терористичког акта и обухватају све елементе противтерористичког система. На основу ад хок безбедносних процена решавају се одређени конкретни проблеми у оквиру противтерористичке акције или операције.

Елементи противтерористичке безбедносне процене

Када говоримо о безбедносној процени било које претње морамо имати на уму да је одређење порекла и природе безбедносне претње први и основни корак у њеној процени. Тероризам представља веома сложен безбедносни феномен који се кроз историју мењао и који је коришћен у различитим формама за постизање читавог спектра политичких циљева. Све то је условило да се данас не може доћи до општеприхватљиве дефиниције тероризма, што озбиљно отежава рад на израдама прецизнијих противтеро-

⁴ О угрожености Србије тероризмом видети детаљније у Z. Dragišić: *The Serbian Approach to Struggle Against Terrorism*, in *The Fight Against Terrorism and Crisis Management in the Western Balkans*, IOS Press, Amsterdam, 2007.

ристичких процена. Такве тешкоће посебно су уочљиве када се покушавају направити заједничке процене опасности од међународног тероризма. Неколико покушаја да се међународне институције одреде према конкретним терористичким актима и конкретним терористичким организацијама пропале су управо због политичких неслагања представника различитих држава по овом питању.

Тероризам можемо посматрати у више нивоа: као друштвену и историјску појаву, као стратегију насилне политичке борбе и као конкретан акт насиља.

Тероризам као друштвена и историјска појава

Тероризам је друштвена, пре свега политичка појава. Без разумевања политичке природе тероризма није могуће разумети његове циљеве, нити га разликовати од осталих облика насиља. Међутим, тероризам као друштвена појава старији је од политике какву данас познајемо, па можемо с правом рећи да представља друштвену појаву, односно појаву која је веома блиско везана за друштвене сукобе. Тероризам се кроз историју знатно мењао у погледу метода које су примењиване, начина на који је насиље или претња насиљем организовано, али друштвена, односно политичка суштина тероризма остала је његова константа.

На насилне акте, које би данашњим речником назвали тероризмом, наилазимо још од првих писаних историјских извора. Јевреји су у првом и другом веку користили разне врсте напада на римске војнике и јеврејске грађане који су сарађивали са Римљанима, ради ослобођења од римске окупације. Напади су најчешће извођени на трговима пред очима великог броја грађана, како би њихов психолошки ефекат био што већи. Од тога доба до данашњих дана тероризам је окренут јавности и представља својеврсни медијски догађај и пут којим терористичке организације комуницирају са јавношћу, односно начин на који промовишу циљеве за које се боре. Вековима након јеврејских терориста појављују се Асасини, исламски радикали, који на сличан начин делују ради остварења својих политичких и верских циљева. У деветнаестом веку почиње ера модерног тероризма који су промовисали руски анархисти, који су говорили о „пропаганди делом“. Анархисти су нападали представнике ондашње руске елите, укључујући и самога цара и чланове царске породице. Отац идеје о „пропаганди делом“ био је италијански републикански екстремиста Карло Пизиканте који је говорио о потреби да се пропаганда идејама замени пропагандом делима. Према његовим речима насиље је потребно не само да привуче пажњу и подстакне на борбу; оно има за циљ и да информише, образује и да на крају удружи масе иза револуције (Хофман, 2000). Тероризам је одувек био оружје слабих, односно недовољно јаких. Циљ терориста увек је био да докажу да њихова тактика омогућује ефективно и ефикасно насиље, без обзира на бројчану, техничко-технолошку и финансијску инфериорност и да држава више није монополиста насиља.

Међутим, када говоримо о тероризму као историјској и друштвеној појави, која је коришћена ради постизања одређених циљева, веома је важно да разликујемо циљ и средство. Често можемо, чак и код озбиљних аутора, наићи на термине као што су „терористичка идеологија“, „терористичка политика“, „филозофија терора“ и сличне. Треба напоменути да тероризам није никаква идеологија нити политика, већ само насилно средство да се одређене идеологије и политике спроведу у дело. Поређењем различи-

тих терористичких организација, које су имале сличне методе деловања, а различите циљеве, лако можемо доказати да не постоји никаква аутономна терористичка идеологија или „идеологија тероризма“, као универзалистичка идеологија која би била најмањи заједнички садржалац свим терористичким организацијама. Уколико покушавамо да процењујемо терористичку опасност, генерално, или опасност од одређене терористичке групе, трагајући за „терористичком идеологијом“ нужно ћемо направити велике грешке, а наше процене биће лоше. У процени сваке терористичке организације први и основни корак јесте да се исправно и прецизно идентификује политички циљ за који се та терористичка организација бори. Он одређује природу терористичке организације и дефинише њен начин деловања – *modus operandi*. На основу циља за који се бори, терористичку организацију, потенцијалну и актуелну, можемо класификовати, што је веома значајно са аспекта правилне процене њеног деловања.

Грешка која се често чини приликом процене циљева терористичких организација је мешање темељног циља са прокламованом идеологијом терористичке групе. Постоје, и у прошлости су постојале, терористичке организације чији је темељни циљ спровођење неке идеологије, најчешће екстремно леве или екстремно десне (пример: Црвене бригаде, Фракција Црвене армије и сличне) у дело и групе које се боре за постизање одређених националних циљева, најчешће сепаратистичких, као што су ОВК, ИРА, ЕТА и усташке организације.

Код прве групе организација идеолошки профил је пресудан за правилну процену деловања терористичке организације, јер спровођење идеологије представља темељни циљ око којег се она окупља. За другу групу терористичких организација идеологија је потпуно ирелевантна, јер не конституира темељни циљ који је, по правилу, неидеолошки. Етносепаратистичке терористичке организације често „позајмљују“ идеологију од својих спонзора, што може изазвати погрешну перцепцију код аналитичара.

Усташе⁵ су од свог настанка 1929. године, па до престанка постојања средином деведесетих година прошлога века, у неколико наврата радикално мењале идеологију, односно прилагођавале свој идеолошки профил силама које су их спонзорисале. Усташке терористичке организације настале су са циљем да се створи независна Хрватска, одвојена од Југославије. Од оружаних напада на представнике власти Краљевине СХС, почетком двадесетих година, деловањем у емиграцији између два светска рата, стварањем квислиншке НДХ, уз помоћ фашистичке Италије и нацистичке Немачке, па до поновног одласка у емиграцију након Другог светског рата, усташе су радиле на разбијању Југославије и стварању самосталне Хрватске. Тај циљ није никада промењен. За његово остварење усташе су тражиле и добијале савезнике, у свим силама које су желеле да разбију Југославију, од СССР-а, преко Мађарске, фашистичке Италије, нацистичке Немачке, па до демократских држава Запада, након Другог светског рата. Усташе су увек прокламовале идеологију свог спонзора и чак се показивале као много ватренији заговорници таквих идеологија од својих господара. Одатле и није чудно да је геноцидност и суровост коју су усташе показивале током Другог светског рата згражавала чак и најоко-

⁵ За више информација о усташама препоручујем следећу литературу: Srdja Trifkovic: „Ustaša: Croatian separatism and European Politics, 1929–1945.“ The Lord Byron Foundation of Balkan Studies, London 1998, Владимир Дедијер: „Ватикан и Јасеновац – документи“ Рад, Београд, 1987; Bogdan Krizman: „Ustaše i treći rajh“, Globus, Zagreb, 1983; Фикрета Јелић-Бутић: „Усташе и Независна Држава Хрватска“, Либер, Београд, 1977; Viktor Novak: „Magnum Crimen – pola veka klerikalizma u Hrvatskoj“, Globus, Zagreb, 1946.

релије припаднике немачког нацистичког покрета. После Другог светског рата вођство усташког покрета бежи из Југославије и наставља са илегалним радом у иностранству. Усташе су биле организоване у више различитих фракција које су деловале широм света са једним циљем – разбити Југославију и формирати самосталну Хрватску. Усташке фракције деловале су у Европи, Јужној Америци, Аустралији и САД. Интересантно је приметити да су у свакој држави у којој су деловали прокламовали идеологију која је била владајућа, тако да се „идеолошки профил“ усташа кретао од крајње деснице до либералне демократије. Усташка „идеологија“ била је дегенерисана мешавина фашизма, нацизма, ултранационализма и римокатоличког верског фундаментализма, па је као такву веома тешко дефинисати, што са становишта процене деловања ове терористичке организације није ни важно. За деловање усташа најважнији је био темељни циљ – стварање независне Хрватске. Све активности које су усташе спроводиле током више од седамдесет година свог постојања биле су подређене овом циљу, а идеологије које су прокламовали биле су само инструмент у достизању независности Хрватске.

Правилном проценом се свака терористичка организација, потенцијална и актуелна, мора сместити у одређени друштвени контекст и јасно повезати са друштвеним конфликтом који представља темељни узрок њеног настанка. Сваки друштвени сукоб, оружани и неоружани, носи у себи опасност настанка терористичких организација. Људско друштво налази се у сталном конфликту, који се, по свом интензитету, крећу од такмичења до борбе.⁶ Конфликти су последица економских, социјалних, класних, политичких, етничких, религијских, расних, међудржавних и других супротности. Излаз из конфликта може бити очување успостављеног или успостављање новог друштвеног консензуса или сукоб. Друштвени сукоби могу имати оружану или неоружану форму. Да ли ће неки друштвени сукоб добити оружану или неоружану форму зависи, пре свега, од врсте конфликта који је довео до сукоба, од његове природе, ширих друштвених околности у којима се сукоб одвија, расположивих механизма за мирно разрешење сукоба, субјективних карактеристика кључних актера сукоба и перцепције капацитета сукобљених страна да оружани сукоб реше у своју корист.

Као изолован облик сукоба тероризам се кроз историју појављивао као механизам којим су се актери друштвеног сукоба служили у ситуацијама када је отпочињање интензивнијег оружаног сукоба ризично, као што су рат или оружана побуна, и уколико није постојала довољна унутрашња или међународна подршка која би гарантовала успех оружане борбе.

За правилну процену терористичке претње, на нивоу тероризма као друштвене и историјске појаве, неопходна је анализа стања конфликта у једном друштву, анализа међународних односа и конфликта који постоје у региону и у односима са великим силама, процена могућности да конфликт прерасте у сукоб, анализа активности актуелних терористичких група, анализа екстремних политичких група и покрета које би се могле определити за терористичку тактику деловања.

Такође, тероризам се појављивао и као стратегија насилне политичке борбе у свим ситуацијама када су кључни актери друштвеног сукоба процењивали да би таква приступ омогућио постизање циљева. У оквиру ентитета (држава, етничка, кла-

⁶ О друштвеним конфликтима видети детаљније у Р. Милашиновић, С. Милашиновић: „Основи теорије конфликта“, Факултет безбедности, Београд, 2007. године.

сна, верска група) који се бори за остваривање одређених политичких или других циљева могу се формирати и самосталне групације које се, насупрот већински усвојеној стратегији борбе, опредељују за тероризам. Такве групације често настају и деловањем страног фактора, што у сукоб нужно уводи и нове циљеве и интересе, а читав сукоб и његову анализу додатно усложњава.

Тероризам као стратегија насилне политичке борбе

На самом почетку овог рада тероризам је означен као политички феномен. Озбиљна анализа тероризма као друштвеног феномена мора започети његовим смештањем у политички контекст и тражењем политичких чинилаца који стварају услове да конфликти унутар једног друштва или регионални и глобални конфликти прерасту у сукобе који ће довести до употребе терористичког насиља. Када говори-мо о процени терористичке претње у просторном и временском оквиру, анализа политичког контекста представља први и основни корак у процени.

Политички конфликти су последица различитих интереса и различитих вредности. Марксистички теоретичари су инсистирали на економским разликама и интересима који доводе до класних супротности, а оне до друштвених сукоба. Немарксистички теоретичари су наглашавали значај етничких, културних, религијских, расних и других различитости као много важнијих за настанак и развој друштвених сукоба него што су то класне разлике. Анализа друштвених сукоба са краја прошлог и почетка овог века указује да су сви друштвени сукоби, а посебно тероризам, као део ширег сукоба или као самосталан облик насилне политичке борбе, настајали као последица комбинације више различитих узрока. Сваки покушај свођења узрока тероризма на само један фактор, или групу фактора, осиромашује анализу и нужно доводи до погрешних закључака и процена.

Многи теоретичари су политику сводили на сукобе. Макијавели је суштину политике видео кроз борбу за освајање, очување и учвршћивање власти. Карл Шмит је политику посматрао кроз призму односа пријатељ – непријатељ, итд. Међутим, политика, иако суштински представља борбу за власт и различите облике друштвеног утицаја, укључује и договоре, компромисе, сарадњу и успостављање заједничких интереса различитих политичких актера. Политика подразумева непрекидни конфликт међу учесницима политичког процеса, али се тај конфликт у већини случајева не завршава сукобима већ успостављањем консензуса. Нарушавање једном успостављеног консензуса може се завршити његовим рedefинисањем, кроз форме политичког процеса које су у савременом демократским друштвима дефинисане правним поретком или насилним политичким борбама које доводе до револуционарне промене политичког (некада и социјалног) система и успостављања новог консензуса на новим принципима.

Екстремни политички сукоби у једном друштву доводе до револуција или других облика насилних сукоба. Узроцима револуција бавио се велики број социолога, правника и теоретичара безбедности. Узроке друштвених револуција различити теоријски правци виде на различит начин. Према марксистичким теоретичарима револуције настају из економских противречности и оне представљају суштински сукоб између класе експлоатисаних и класе експлоататора. Сукоб који постоји између ове две друштвене класе на крају доводи до револуције у којој једна класа смењује другу и успо-

ставља нови политички и економски режим. Маркс је веровао да ће доћи до револуција када „производни односи“, односно постојећи економски и политички систем, постане препрека развоју „производних снага“, односно развоју новина које ће унапредити производњу и људско благостање. Класна свест је кључни фактор у настанку револуција, јер покреће експлоатисану класу на револуционарну акцију.

Немарксистичке теорије револуције, којих има много, слажу се са марксистичким виђењем револуције која је последица друштвених сукоба. Међутим, постоје и две битне разлике међу овим теоријама. Прва разлика односи се на виђење узрока револуција које нису само пуки одраз економских и социјалних противречности, већ иза њих стоје много дубљи и компликованији политички процеси и, друго, револуције се виде као промене политичког система, а не као трансформација социјалног.⁷

За потребе безбедносних процена и анализа, системска теорија политике представља веома употребљив теоријски оквир. Према овој теорији политички систем је сачињен од већег броја подсистема и свој еквилибријум одржава тако што, као реакцију на спољашње утицаје (захтеве, притиске, подршку...), доноси разне врсте политика и других ауторитарних одлука. Према овој теорији, револуције и други облици сукоба представљају ентропију система. Чарлмерс Џонсон је у својој књизи *Револуционарна промена*⁸ навео да до револуционарних промена долази услед вишеструке нефункционалности политичког система који не успева да пронађе адекватна решења за противречне захтеве који долазе из окружења. Пример сламања диктатура у Источној Европи и сламања СССР-а, када ортодоксни марксистички системи нису успели да пронађу решења за потребе свог становништва, показује да у одређеним тренуцима политички систем више није у стању да пронађе путеве за очување стабилности и тада нужно пропада. Системска теорија, иако пружа добар оквир за проучавање друштвених утицаја и способности државе да одговори на захтеве, као оквир у којем се генеришу сукоби који могу довести до тероризма, не посвећује довољно пажње субјективним чиниоцима, односно политичким актерима који могу изазвати револуције и друге облике насиља, укључујући и терористичко.

Друга група теорија настала је из социјалне психологије и бави се субјективним аспектима политичког насиља. Творац овог приступа био је француски теоретичар Алексис де Токвил, који је тврдио да побуне не настају у бедности, сиромаштву и општој лишености, које пре доводе до апатије него до револуционарног жара. Токвил у својој књизи *Стари режими и Француска револуција* каже да је „најопаснији тренутак за сваку лошу власт када покуша да се поправи“⁹. Токвил и каснији заступници ове теорије тврдили су да је узрок побуна релативна депривација која настаје као последица јаза између онога што људи добијају и онога шта очекују да ће добити. За процену терористичке опасности кључан је појам релативне депривације. Депривираност великог броја људи настаје као последица њихових неиспуњених очекивања и она нема везе са објективним положајем друштвене групе која је депривирана. Свака добра безбедносна процена не полази од објективног социјалног, економског, културног или политичког положаја неке групе, већ од перцепције

⁷ О теоријама револуције видети детаљније у Ендру Хејвуд: „Политика“, Клио, Београд, 2004, стр. 409–419.

⁸ Наведено према: Ендру Хејвуд, ибид, стр. 413.

⁹ Наведено према: Ендру Хејвуд, ибид, стр. 414.

таквог положаја међу већином припадника групе. У студијама безбедности перцепција представља најважнији део објективне стварности. Побуне, револуције, ратови и тероризам никада нису настајали, нити ће икада настајати на темељу рационално проучених статистичких података и компаративних анализа; они увек настају као последица незадовољства већег или мањег броја људи својим положајем, које је увек последица перцепције тог положаја, а не објективног стања ствари.

Трећа група теорија говори да револуције, побуне и тероризам настају као последица слабљења капацитета државе да одржи контролу над политичким и економским процесима у друштву, а не као последица притиска који долазе споља или изнутра. Када један режим покаже слабост на међународном и неделотворност на унутрашњем плану, питање његовог слома само је ствар тренутка. Сламање комунистичких режима у Источној Европи је протекло релативно лако, јер постојећи режими нису имали ни снаге ни воље да се одупру нарастајућим друштвеним захтевима. У Кини је ситуација била много другачија, јер је ондашње кинеско руководство на веома бруталан, али ефикасан начин, успело да угуши нарастајућу револуцију и очува постојећи систем, уз све промене које су касније настале.

За анализу услова за настанак терористичких група и покрета веома је важан став да се револуције не дешавају нужно, већ је неопходно да постоји скуп социјалних, економских, политичких, међународних и других чинилаца како би дошло до револуције. Добра противтерористичка процена бави се управо овим условима ради што прецизнијег предвиђања опасности од тероризма у неком друштву. Када не постоје услови за револуционарне промене и озбиљније оружане сукобе у једном друштву то нипошто не значи да нема услова за настанак терористичких организација и почетак терористичког насиља, а поводом одређеног друштвеног конфликта.

Тероризам као стратегија насилне политичке борбе може бити употребљен као тактика у оквиру ширег друштвеног сукоба, као припрема устанка, оружане побуне или чак рата, али и као алтернативна активност дисидентских група у оквиру ширег друштвеног покрета који се није определио за тероризам. Треба имати у виду да је тероризам најмање интензиван облик оружаног политичког насиља, да су за примену терористичког насиља потребна много мања материјална средства него за друге облике оружаног насиља, да није потребна велика организација, али и да упркос свему томе може бити веома ефикасан за постизање политичких циљева. Помоћу тероризма, мале и маргинализоване групе унутар националних, социјалних, верских или политичких покрета могу за кратко време преузети вођство и добити велики број присталица, које нису успели да придобију у оквиру ненасилне политичке борбе. Због тога је веома важно, приликом израде противтерористичких безбедносних процена, анализирати политичке, економске, социјалне и друге процесе који могу изазвати сукобе. Многи конфликтни процеси који су перманентни пратилац политичког и економског живота сваког друштва не доводе увек до сукоба. Најчешће се сукоби превенирају у оквиру политичких институција. Политички живот и тржишни закони успостављају друштвени еквилибријум, а конфликти интереса који се не могу ускладити на тај начин решавају се у оквирима правног поретка. На тај начин већина друштвених актера има прилику да на ненасилан начин промовише и заштити своје интересе и све док се мера неправде држи у подношљивим границама, то друштво је безбедно од оружаних сукоба.

Процену генералне терористичке опасности у једном друштву није могуће извршити изван процене кризних потенцијала. Кризни потенцијал се процењује на основу анализе најфреквентнијих конфликтних тачака које имају највише шансе да изазову насилне сукобе. Данас у свету постоје висококонфликтна друштва и висококонфликтни региони где се, услед недостатка системских механизма за ненасилно решавање друштвених конфликта, веома често догађају сукоби у којима је насиље редовна појава. Са друге стране, постоје релативно стабилна друштва и региони у којима се конфликти решавају на миран начин, а до насиља долази веома ретко. Зашто је то тако и који су узроци нестабилности једних, а стабилности других, није могуће озбиљно одговорити у оквиру ове студије. Одговор на то питање захтевао би вишегодишњи студиозан рад читавих института.

За квалитетну процену вероватноће да се неко од политичких актера у једном друштву определи за тероризам као стратегију политичке борбе, неопходна је озбиљна анализа политичког и економског система државе, актуелних политичких процеса и социјалне структуре друштва, процена перцепција друштвених група о свом положају у оквиру друштва, анализа стања међунационалних и међуконфесионалних односа, утицаја страних фактора на поједине етничке и верске заједнице, анализа односа владе и међународног актера који има утицаја на одређене заједнице унутар друштва, као и анализа регионалног развоја.

Поред ових чинилаца треба анализирати и развијеност државних и других капацитета за ефикасно и ефективно решавање захтева и притисака који долазе из друштва. Веома је важно проценити колико је једно друштво отворено, да ли постоје услови за демократски дијалог, какав је ниво медијских слобода, који је ниво економских и других слобода, какве су шансе за социјалну покретљивост, какав је утицај недржавних субјеката у креирању политика, постоје ли аутономне друштвене организације, да ли се толеришу екстремне политичке идеологије, да ли држава располаже ефикасним механизмима за насилно решавање конфликта, под чијом контролом се налазе ти механизми и на који начин и колико брзо државни органи реагују на уочене друштвене сукобе.

Анализом стања друштвених односа и државних капацитета за управљање кризама добијамо објективну слику кризних потенцијала једне земље и једног друштва. Резултат ове анализе требало би да буде добијање података на основу којих је могуће дефинисање индикатора, помоћу којих се може вршити процењивање и предвиђање. Комбинацијом више индикатора добијају се индекси, као најсложенији показатељи стања у некој друштвеној области. Такви индекси су индекс развоја, индекс сиромаштва, индекс напретка и други индекси који су драгоцени за прецизно процењивање и предвиђање кризних потенцијала једног друштва.

Међутим, као што је већ речено, вероватноћа избијања сукоба не зависи од „објективне стварности“, већ од перцепција те стварности код становништва и друштвених елита које креирају перцепције и представљају одлучујућег актера у отпочињању насилних сукоба.

Креирање перцепција данас представља основни облик „политичког рада“. Активности свих политичких актера у модерној историји били су усмерени на освајање „душа и срца“ становништва, односно на стварање ставова који су пожељни за одређену политичку групацију. Терористичке организације, потенцијалне и актуел-

не, представљају политичке актере који желе да своје ставове наметну већини становништва и обезбеде да се оно понаша на начин на који они то желе. За процену потенцијала да се нека политичка групација, као целина, или делови одређених политичких, социјалних, религијских или етничких групација одреде за тероризам као средство којим желе да постигну свој циљ, праћење њиховог политичког деловања, односно перцепција које имају о друштвеним конфликтима у које су укључени и које желе да прошире међу становништвом од великог је значаја.

За добру противтерористичку процену бројеви немају пресудан значај. У противтерористичкој процени постоје само две вредности – довољно и недовољно. Чињеница да нека потенцијална терористичка група нема велики број чланова и да нема подршку у јавности не значи да је вероватноћа да се она определи за тероризам мала. Напротив, када би та група имала велику подршку становништва и велики број присталица могла би и на други начин да оствари своје циљеве. За тероризам се увек опредељују недовољно јаки и они који су фрустрирани немогућношћу да своје идеје остваре без насиља. При томе треба водити рачуна да у већини модерних друштава одређене идеје не могу бити остварене кроз легални политички живот, па носиоци таквих идеја представљају перманентну терористичку опасност, јер у спектру легалних политичких средстава не постоје она која се ефикасно могу користити за политичке циљеве који су нелегални.

Добра противтерористичка процена полази од објективног стања у једном друштву, користећи индексе и индикаторе који говоре о економском, социјалном и политичком стању међунационалних и међурелигијских односа и др. На основу тога се процењује какво је стање друштвених конфликта, какав је њихов интензитет и квалитет, да ли постоји шанса да прерасту у сукобе, ко су главни актери сукоба, какви су њихови интереси у том сукобу, какве су шансе да они те интересе остваре без насиља, постоје ли механизми за мирно решавање сукоба или државни или неки други ауторитет који би могао да наметне своју вољу учесницима у сукобу пре него што дође до насиља. Уколико у том друштву не постоје актуелне терористичке организације, односно, ако тероризам није коришћен у скоријој историји и поводом актуелних конфликта и сукоба, важно је лоцирати потенцијалне носиоце терористичких активности међу учесницима сукоба. Уколико нека групација у оквиру друштвене групе у сукобу шири говор мржње, указује на немогућност да се нађе дијалог са супротном страном, уколико отворено позива на насиље, а нема капацитете за интензивније облике оружаног насиља, уколико указује на „издају“ међу лидерима своје етничке, религијске, социјалне или друге групе, треба озбиљно повести рачуна о таквој групи и према њој применити адекватне мере. Посебно је важно проучити перцепцију конфликта, односно узрока који до њега доводе и исхода који би за једну групу били прихватљиви, међу припадницима групација које представљају заинтересовану страну у конфликту. У одговору на питање каква је перцепција конфликта, лежи и највећи део одговора каква је могућност да се неко од актера конфликта или сукоба определи за тероризам као средство насилне политичке борбе.

Уколико друштвени конфликти произведу потенцијалне терористичке групе или ако су ти друштвени сукоби већ доводили до тероризма, можемо закључити да се у конкретном случају може говорити о опасности да политички процес прерасте у терористичко насиље, као облик насилне политичке борбе.

Тероризам као насилни акт

Тероризам је неодојив од насиља. Насиље, према нашем мишљењу, представља неопходан услов да би се неко деловање могло означити као терористичко. Постоје ставови озбиљних домаћих и страних аутора који говоре о „ненасилном тероризму“, односно о политичким, психолошким, финансијским, логистичким и другим мерама и поступцима које су у функцији терористичких организација. Нема сумње да је за сваки терористички напад потребна припрема у виду индоктринације, регрутације, организације, обуке, опремања и сл. Међутим, све те активности не могу се сматрати тероризмом, све док не дође до „оружаног испољавања терориста“.¹⁰

Противтерористичком безбедносном проценом неопходно је предвидети које врсте насилних аката би могла предузети потенцијална или актуелна терористичка организација. Када су у питању актуелне терористичке организације, процена врсте насиља које би могли извршити у будућности представља лакши задатак с обзиром на то да имамо искуства са њиховим дотадашњим деловањем. Међутим, када су у питању потенцијалне терористичке организације за које претпостављамо да би могле израсти из анализираниог сукоба, задатак је много тежи, јер поред става да је врста терористичког насиља увек усклађена са остваривањем политичких циљева за које се конкретна организација бори, немамо чвршћег методолошког упоришта. Све терористичке групе траже мете које су захвалне са њихове тачке гледишта и примењују тактику која се слаже са њиховим политичким циљевима (Хофман, 2000).

Историјска анализа терористичких аката показује да су терористи веома често мењали тактику и начин извршења терористичких аката, без било каквих јасних знакова које би упозориле да је у свету тероризма дошло до квалитативних помака.

Пад Берлинског зида, који је симболички означио крај биполарне ере, довео је до квалитативних промена на светској терористичкој сцени. Међутим, та битна промена је у светској стручној и политичкој јавности уочена тек када су терористи серијом терористичких аката, који су имали другачији квалитет и квантитет, ту промену свету бацили директно у лице.

У периоду тзв. „старог тероризма“ левичарске терористичке групе, као што су били немачки РАФ или италијанске Црвене бригаде, убијали су и киднаповали личности из политичког и привредног живота које су бирали на основу њиховог друштвеног утицаја да би на тај начин пропагирани своју идеологију и позвали грађане на револуцију. Верски мотивисане терористичке групе нису на овај начин селектовале мете, већ су вршили масовно насиље према свима које су сматрали својим непријатељима, што је укључивало и убиства случајних пролазника, односно потпуно недужних грађана. Етносепаратистичке терористичке групе, као што су биле ИРА, ЕТА и ОВК, бирале су мете међу припадницима ривалске етничке групе. Пример таквог деловања представља ОВК. Терористи ОВК су међу својим албанским сународницима веома пажљиво бирали мете. Жртве њихових напада били су Албанци лојални Србији и они који се нису слагали са њиховим насилним методама политичке борбе. Када је у питању одабир мета напада

¹⁰ Термин „оружано испољавање“, као последњу фазу у једном терористичком акту користи Милан Мијалковски у својој књизи „Тероризам и организовани криминал“, ФБ, Београд, 2010. Он наводи једанаест ненасилних активности које су неопходне да би се припремио терористички акт. Мијалковски заступа холистички приступ тероризму, који под тероризмом подразумева све активности које се предузимају за извршење терористичког акта.

међу Србима и припадницима других неалбанских заједница на Косову и Метохији, они су третирани као „групна мета“ без било какве индивидуалне селекције. Довољан разлог да неко буде убијен или отет представљала је етничка припадност. Таквим одабиром мета ОВК је изнуђивала оданост међу Албанцима и застрашивала све остале. Међународној заједници се представљала као „ослободилачка војска која је устала да заштити свој народ од великосрпског терора“. Такво деловање подразумевало је строго избегавање неселективних терористичких аката који би могли да подсети на начин деловања исламистичких терористичких организација, јер би то довело до озбиљних политичких проблема и ускраћивања подршке коју је ОВК имала у утицајним политичким круговима у САД и Европи. Поред тога, неселективни напади могли би изазвати и случајне жртве међу Албанцима, што би, имајући у виду менталитет Албанаца, довело до крвне освете и ускраћивања подршке ОВК, која се путем оружаних напада на српске државне органе и неалбанско становништво и терором међу нелојалним Албанцима наметала као водећа снага албанског сепаратистичког покрета.

Закључак

Савремени тероризам битно се изменио у односу на тероризам из доба хладног рата, јер су друштвене околности измењене у толикој мери да су се и терористичке организације из тог доба често претварале у своју супротност, а нове терористичке организације своје активности усклађују са циљевима због којих су настале, а који су директно проистекли из новонасталих друштвених конфликта.

О променама старих, „хладноратовских“ терористичких организација Милан Мијалковски каже: „Повод за устоличење овог (Ал Каиде, прим. аут.) недржавног интернационалног субјекта била је агресија тадашњег Совјетског Савеза на Авганистан и десетогодишња окупација те земље, а помагачи Ал Каиде били су САД у договору са Пакистаном и Саудијском Арабијом са циљем да помоћу ње и аутентичних авганистанских устаника поразе агресора и окупатора Авганистана. У томе су успеле, међутим, вође исламских верских екстремиста сматрале су да је уз Алахов благослов постигнута само једна победа само у једној бици, а да за успостављање јединствене муслиманске државе, треба поразити и САД и режиме у у исламским земљама који сарађују са „неверничким“ западним државама (Мијалковски, 2005).“ Мијалковски одлично објашњава на који начин су се „хладноратовске“ терористичке организације трансформисале у новим околностима и како су од дојучерашњих савезника постали најљући непријатељи сила које су их подржавале у време биполарне поделе света. Поред промене односа према САД и другим западним силама Ал Каида битно мења стратегију и тактику деловања и на светску терористичку сцену уводи битно нови квалитет када је у питању извођење насилних терористичких аката, о чему напади на Њујорк и Вашингтон, 11. септембра 2001. године, више него јасно сведоче.

Тероризам хладног рата био је предвидив, јер су постојале етаблиране терористичке организације које су уживале подршку одређених држава, имале су јасан идеолошки и политички профил, препознатљив *modus operandi* и територије на којима су деловале.

Савремени тероризам је квалитативно и квантитативно битно нова појава. Свет у којем делују савремене терористичке организације се значајно променио; постао је непредвидљивији, турбулентнији, са већим бројем утицајних глобалних фактора него икада пре. Дубока економска криза која траје већ неколико година, без јасних систем-

ских механизма за њено превазилажење, изазива нове сукобе и ствара кризу легитимитета постојећих међународних институција. У таквом свету тероризам се битно променио, постао је масовнији и подложнији чешћим променама. Везе које постоје између савремених терористичких организација и појединих држава се све теже откривају. Терористичке организације су све независније и криминализоване, организовани криминалитет се на светској терористичкој позорници појављује као све утицајнији фактор, а терористичке организације делују без матичних територија, што процене опасности од њих чини много компликованијим и захтевнијим.

У савременом свету јавља се читав низ нових групација које се опредељују за терористичку тактику деловања или прете извођењем терористичких акција. Појава еколога, синдикалаца и других организација које прете извођењем терористичких аката уколико се не изађе у сусрет њиховим захтевима, а које се у ери старог тероризма нису ни могло замислити у улози терориста, додатно компликује читаву терористичку сцену.

Велика економска криза, која потреса читав свет, а посебно његове најразвијеније делове, изродила је нове покрете који указују на неодрживост актуелног економског и политичког поретка. Из таквих покрета лако могу настати неке нове терористичке организације које ће на темељу старих левичарских идеологија стварати идеолошке мутанте као борбене покличе неких нових терориста, чији начини деловања се у овом тренутку не могу лако предвидети.

На маргинама економске кризе настају и јачају бројни десничарски покрети који оживљавају фашистичке и нацистичке идеолошке обрасце примењене на актуелну политичку и економску ситуацију. Такве организације већ су извршиле бројне нападе на странце и азиланте у Европи. Организације младих неофашиста постају све уочљивије у Европи, а њихово насиље поприма облик „хулиганизма“, који владе често занемарују, свдећи га на супкултурни феномен или банална дивљања спортских навијача, иако читава појава има много дубље корене и може изазвати веома озбиљне последице.

Глобална исламистичка мрежа, која је убиством Осаме бин Ладена, ликвидацијом готово читавог руководства и акцијама коалиције држава окупљене око САД у Авганистану, претрпела озбиљне ударце, још увек је жиљава и показује да је способна за дуготрајнији отпор. На који начин ће ове терористичке групације мењати тактику свог насилног деловања веома тешко је предвидети.

Противтерористичка безбедносна процена не може дати одговоре на питања – када, на који начин и који циљ ће нека терористичка организација напасти? Одговоре на та питања можемо добити само квалитетним обавештајним радом, оперативним праћењем актуелних и потенцијалних терористичких организација и разменом обавештајних информација са савезничким државама.

Процена начина на који делује нека терористичка организација од велике је важности у безбедносном менаџменту ради израде планова и креирања безбедносних политика, процедура и правила које треба да пруже превентивну заштиту од широког спектра безбедносних претњи у оквиру расположивих ресурса.

Приступ тероризму, који можемо срести код великог броја аналитичара који се баве овом темом, садржи две погрешне премисе које спутавају анализу и спречавају изравду прецизнијих и делотворнијих безбедносних процена. Па првој премиси сматра се да су извршиоци свих терористичких аката државе, посредно или непосредно, односно да сваку терористичку организацију у потпуности контролише нека држава, док се по другој премиси тероризам сматра „друштвеном болешћу“ за коју се може пронаћи лек.

Прва погрешна премиса је последица хладноратовског приступа тероризму, који је још увек присутан у савременој теорији. Тврдња да је сваку терористичку организацију основала нека држава и да се налази под њеном пуном контролом, тешко би се одржала и у седамдесетим годинама прошлога века, јер су и тада постојале аутохтоне терористичке организације. Оне су имале снажну подршку појединих држава и служиле су остварењу одређених интереса тих држава, али је то било само привремено савезништво и „брак“ из рачуна који се распадао чим би престала подударност интереса између терористичке групе и државе спонзора. Пример Ал Каиде, коју су подржавале и спонзорисале САД, а која је касније постала њихов највећи непријатељ, то најбоље показује.

Тврдња о повезаности тероризма и државе и апсолутној контроли одређених терористичких група од стране државних органа била је истинита у време хладног рата. Тероризам, као стратегија недовољно јаким, користиле су блоковске силе за међусобне обрачуне широм планете, као прикривену стратегију која је, са једне стране, била деловна, а са друге стране њоме се заобилазила „нуклеарна Мажино линија“.¹¹

Блоковске силе су користиле тероризам као посредну стратегију помоћу које се избегавао отворени оружани сукоб са супарничком страном. У периоду хладног рата ни једна суперсила није смела да се одлучи за отворен оружани сукоб, јер би он водио нуклеарном уништењу у којем не би било ни побеђених ни победника. У атмосфери „равнотеже страха“, где ниједна од страна у конфликту није имала довољно снаге да се наметне као глобални лидер, тероризам се наметао као идеална стратегија за међусобне обрачуне на свим деловима планете у којима су се сукобљавали интереси антагонистичких блокова.

Конфликти у земљама „трећег света“ редовно су били праћени терористичким активностима које су директно покретале и контролисале водеће државе онога доба. Бројне инсурекције у Јужној и Централној Америци, Африци, Азији и на Блиском истоку биле су подстицане, подржаване и финансиране од антагонистичких блокова. Владе држава које су се суочавале са инсурекцијом могле су рачунати на помоћ другог блока, тако да се рат између Варшавског уговора и НАТО водио као низ локалних оружаних сукоба у којима је тероризам био веома често коришћена стратегија. Тероризам је коришћен као стратегија исцрпљивања непријатеља, његовог избацавања из равнотеже и окретањем односа снага који је у почетку сукоба био неповољан за терористе. Тероризам је био маневар којим се инфериорност војне силе морала надокнадити растућом моралном супериорношћу, поготово ако је акција дуже трајала (Beaufre, 1998). Тероризам је био комбинација оружане силе и психолошке акције, где је изгледало да се војна сила повлачи у корист психологије. Обавештајне службе блоковских држава имале су на светској терористичкој позорници своје клијенте са којима су могли договорити или зауставити извршење неког терористичког акта, могле су појачати или смањити кампање тероризма у неким деловима света, у зависности од својих интереса.

„За бројне је организације тероризам рођен као замена за герилу, „мали рат“. Суочене са несразмером у снази и логистици палестинске, јужноамеричке или афричке терористичке групе задовољавале су се резервним решењем. Због тога је тероризам представљао средину или крај утакмице, а никако почетак директних непријатељста-

¹¹ Израз „нуклеарна Мажино линија“ користи француски правник и теоретичар безбедности Хавијер Рауфер, поредећи стратегију нуклеарног одвраћања која је обезбеђивала „равнотежу страха“ током хладног рата са Мажино линијом коју је Француска подигла као систем утврђења према Немачкој између два светска рата.

ва (Harmon, 2000).” У ситуацији када су антагонистички блокови имали одређени степен контроле над терористичким организацијама, тероризам је био предвидљивији, могло се за дипломатским столовима или, што је био много чешћи случај, помоћу тајне дипломатије утицати на понашање терористичких група и ондашњу терористичку позорницу држати у оквирима „контролисаног хаоса“. Тадашњи тероризам је било релативно лако одвојити од других облика насиља, нарочито је била јасна граница између тероризма и организованог криминалитета (међу европским терористима, јужноамеричке групе су биле значајно криминализованије). Терористи су били идеолошки фанатици који су до логистике углавном долазили спонзорисањем, били су стриктно везани за одређену територију и сукоб који је постојао веома дуго.

Распадом Совјетског Савеза и Варшавског уговора нестао је биполарни свет, а са њим и „предвидиви“ тероризам. Светска терористичка сцена се битно променила, као и већина других ствари на светској политичкој позорници. Веровање да ће тероризам нестати заједно са блоковском поделом света показало се као веома наивно и засновано на погрешним представама о тероризму искључиво као оружју у рукама великих сила. Показало се да је већина старих терористичких организација наставила са деловањем, често се окрећући против дојучерашњих спонзора, са промењеном тактиком и значајнијим повезивањем са организованим криминалитетом.

Тероризам је веома често објашњаван теоријама завере. Терористичке организације по својој природи делују у тајности – тајно се припремају за нападе, тајно долазе до неопходних средстава за своје деловање, тајно регрутују нове чланове. Међутим, њихова је делатност окренута према јавности и они представљају део јавног, политичког простора, јер су њихови циљеви да утичу на јавност. Недостатак потврђених знања о деловању терористичких организација је идеално поље за настанак теорија завере. Овакве теорије имају адуте који се не могу занемарити. Теорија завере је једноставна, умирује јавност, јер наизглед све објашњава, лако се политички инструментализује јер указује на „непријатеља“ и, што је најважније, ове теорије садрже нешто од истине што им даје уверљивост.

Дакле, савремене терористичке организације представљају аутохтоне политичке актере које у јавном простору делују у складу са својим интересима. Терористичке организације све више се повезују са организованим криминалним групама, а често се и њихови припадници баве одређеним облицима организованог криминалитета, делимично ради финансирања терористичких активности, а делом ради личног богаћења. Савремени организовани криминалитет, који се већ дуже појављује као важан фактор на политичкој позорници, све више се упушта у извршење терористичких аката ради постизања политичких циљева криминалних босова.¹² У таквој ситуацији је јасно да ниједна држава није у стању да држи под апсолутном контролом неку терористичку организацију. Циљеви и интереси терористичких организација и држава могу се повремено и делимично поклапати и само у том простору могу настајати привремена и неискрена савезништва која се развргавају чим престане преклапање интереса.

У савременом свету државе не могу контролисати терористичке организације, па не треба гајити илузије да се терористичке кампање могу заустављати у договору са државом која има контакте са одређеном терористичком организацијом или верује да је контролише. Тероризам се може зауставити само деловањем на прави узрок који је довео

¹² О политичкој трансформацији организованог криминала видети детаљније у Z. Dragišić: „Organized crime-way to ochlocracy”, Archibald Reiss Days, ACP, Belgrade, 2011, pp 631-641.

до терористичког насиља. Делотворне су само оне мере које су усмерене на истински узрок терористичког насиља и на његове праве актере. Све друго доводи до неуспеха.

Друга погрешна премиса по којој се тероризам доживљава као „друштвена болест“, као изузетак који се догодио само поводом сукоба од којег пати одређено друштво, губи из вида историчност овог феномена. Раније смо нагласили да је тероризам појава која је перманентни пратилац људског друштва и да су се за ову врсту борбе опредељивали сви који нису имали довољно снаге да се у директном сукобу огледају са противником. При томе, још једном треба нагласити да је тероризам само стратегија насилне политичке борбе, пратилац политичких и идеолошких сукоба, а да сам тероризам није никаква политика ни идеологија. Став о тероризму као друштвеној болести води подели на друштва која су склона тероризму и на она која су на тероризам отпорна. Довољан је само летимичан поглед на хронологију и места дешавања терористичких напада како би се видело да од тероризма „болују“ и, што је још важније, могу да „оболе“, сва друштва на планети. У анализи сваког друштвеног конфликта и сукоба морају се проценити могућности да тај конфликт или сукоб доведу до терористичког насиља. Сваки сукоб може довести до стварања терористичких организација и свака страна у сукобу се, под одређеним околностима, може определити за тероризам. Циљ добре безбедносне процене јесте да анализирањем околности које доводе до терористичког насиља предвиди могућност извршења терористичких аката и да укаже на потенцијалне носиоце терористичких активности. Таква процена није могућа ако се опасност од тероризма у одређеном друштвеном конфликту или сукобу унапред искључи.

Литература

1. Beaufre, A.: *Introducion a la strategie*, Hachette, Paris, 1998.
2. Дедијер, В.: *Ватикан и Јасеновац – документи*, Рад, Београд, 1987.
3. Драгишић, З.: *Безбедносни менаџмент*, Службени гласник, Београд, 2007.
4. Dragišić, Z.: *Organized crime-way to ochlocracy*, Archibald Reiss Days, ACP, Belgrade, 2011.
5. Dragišić, Z.: *The Serbian Approach to Struggle Against Terrorism, in The Fight Against Terrorism and Crisis Management in the Western Balkans*, IOS Press, Amsterdam, 2007.
6. Harmon, C., C.: *Terrorism Today*, FCP, London, 2000.
7. Хејвуд, Е.: *Политика*, Клио, Београд, 2004.
8. Хофман, Б.: *Унутрашњи тероризам*, Народна књига, Београд, 2000.
9. Јелић-Бутић, Ф.: *Усташе и Независна Држава Хрватска*, Либер, Београд, 1946.
10. Ковач, М.: *Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности - теоријске основе*, Свет књиге, Београд, 2003.
11. Krizman, B.: *Ustaše i treći rajh*, Globus, Zagreb, 1983.
12. Мијалковски, М.: *Тероризам и организовани криминал*, ФБ, Београд, 2010.
13. Милашиновић, Р., Милашиновић, С.: *Основи теорије конфликта*, Факултет безбедности, Београд, 2007.
14. Novak, V.: *Magnum Crimen – pola veka klerikalizma u Hrvatskoj*, Globus, Zagreb.
15. Петровић, З. П.: „Полегомена: Тезе о Србији и српској стратегији“, *Српска политичка мисао*, 4, 103, 2008.
16. Trifković, S.: *Ustaša: Croatian separatism and European Politics, 1929–1945*, The Lord Bayron Foundation of Balkan Studies, London, 1998.